

שאלת יסוד במסכת סוטה: חריזת שיטת רבי יהודה

פורטל הדף היומי למסכת סוטה
הרב יונתן קירש

מצינו בכמה מקומות במסכת סוטה שנחלק רבי יהודה עם רבנן בנוגע לעניינים שונים בהשקאת אישה סוטה.

נראה שניתן למצוא בהם "שיטה" מסודרת שבהן הולך רבי יהודה "לשיטתו". מתוך כך נוכל לבאר שאלה מרכזית ויסודית בהבנת פרשת סוטה וסוגיות המסכת. נביא טבלה מסכמת ולאחר מכן נבאר כל מקרה ומקרה.

טבלה מסכמת

הנושא	חכמים	רבי יהודה
הליווי בדרך	שני תלמידי חכמים	בעלה
גילוי לבה ושערה	מגלה	אם היה נאה לא היה מגלה
השקיית שתי סוטות כאחת	משקים	לא משקים
שיעור המים	חצי לוג	רביעית
שיעור הכתב	אלות מורחב וסיפור הדברים	אלות מצומצמות
האישה שותה ושונה	כן	לא

1. בעלה נאמן עליה בדרך

תנא קמא מצריך להעלותה לירושלים עם שני תלמידי חכמים, ואילו רבי יהודה אומר שבעלה נאמן עליה בדרך:

"כיצד עושה לה מוליכה לבית דין שבאותו מקום ומוסרין לו שני תלמידי חכמים שמא יבוא עליה בדרך **רבי יהודה אומר בעלה נאמן עליה**".
(מסכת סוטה פרק א משנה ג)

הסבר:

השאלה היא - אם יש כאן דין של הבעל או של בית הדין?¹
לפי רבי יהודה: כל הבאת אישה להשקותה היא דבר שבין האיש והאישה. הוא אינו עומד בגדרים הרגילים של איסור ייחוד, אלא תהליך "פרטי". התורה לא חושדת בבעל שהוא עצמו הגורם לכל התהליך.²

2. לא מגלה לבה ושערה

לפי חכמים קורע את בגדיה וסותר את שערה, לרבי יהודה אם היה לבה נאה לא היה מגלהו:

"וכהן או חזן בבגדיה אם נקרעו נקרעו אם נפרמו נפרמו עד שהוא מגלה את לבה וסותר את שערה **רבי יהודה אומר אם היה לבה נאה לא היה מגלהו ואם היה שערה נאה לא היה סותרו**".
(סוטה פרק א משנה ה)

בגמרא (סוטה דף ח עמוד א), רבה מסביר את יסוד המחלוקת:

"ר' יהודה אומר: אם היה לבה וכו'. למימרא, דר' יהודה חייש להרהורא ורבנן לא חיישי, והא איפכא שמעינן להו...אמר רבה: הכא טעמא מאי? **שמא תצא מבית דין זכאית** ויתגרו בה פרחי כהונה, התם הא מסתלקא...דרבנן אדרבנן נמי לא קשיא, הכא טעמא מאי? **משום ונוסרו כל הנשים**, התם אין לך ייסור גדול מזה".

ומסביר רש"י (שם):

¹ וכך אפשר להבין בירושלמי (סוטה פרק א) שרבנן עונים לרבי יהודה שיש צורך בעדים ובבית דין: "אמר להן רבי יהודה גזירת הכתוב היא (במדבר ה טו) והביא האיש את אשתו אל הכהן וגו' **אמרו לו ובלבד בעדים**". ומבאר בקרבן העדה (שם): "אמרו לו ובלבד בעדים. הא דכתיב והביא האיש את אשתו **היינו שביאנה לבית דין בעדים** שלא יתייחד עמה".

² מעניין שהגמרא אף מקשרת את המשנה הזו לסוגיית "בעל שמח על קינויו", כי אם הכל תלוי בהקפדת הבעל אז אין צורך בשני תלמידי חכמים. ראה סוטה דף כה עמוד א.

שאלת יסוד במסכת סוטה: חריזת שיטת רבי יהודה

פורטל הדף היומי למסכת סוטה

הרב יונתן קירש

"הכא היינו טעמא דר' יהודה שמא תצא מב"ד זכאה - שטהורה תמצא ולא יבדוקה המים ויתגרו בה ויהיו רודפים אחריה כל ימיה.

הכא טעמא מאי - אמרי רבנן שמצוה לביישה ואפילו היא טהורה משום ונוסרו כל הנשים שלא יביאו עצמן לידי חשד ותהיינה צנועות".

רבי יהודה: חוששים שמא תצא מבית הדין זכאית ואז יתגרו בה בעקבות חשיפתה בפניהם.
חכמים: מצוה לביישה כדי להרתיע נשים אחרות.

הסבר "לשיטתו":

השאלה היא אם יש כאן עניין "ציבורי" או עניין "פרטי"³.

רבי יהודה: מתבונן בהיבט הפרטי שבין האיש הזה לאישה הזו⁴.

חכמים: מתבוננים בהיבט הציבורי, ולכן יש מצוה לביישה משום "ונוסרו כל הנשים" ובכך להרחיק את הזנות בעם ישראל.

3. אין משקים שתי סוטות כאחת

לרבנן אין משקין שתי סוטות כאחת מטעם שלא יהא לבה גס בחבירתה, ולרבי יהודה הטעם הוא מהפסוק:

"תנו רבנן: אין משקין שתי סוטות כאחת, **כדי שלא יהא לבה גס בחבירתה**; **רבי יהודה אומר: לא מן השם הוא זה, אלא אמר קרא: אותה, לבדה**".
(סוטה דף ח עמוד א)

הסבר "לשיטתו":

לרבי יהודה: ההשקיה של סוטה היא דין "שבין האיש לאישה" ודבר "פרטי", ולכן לומד מהמילים "אותה- לבדה" - זהו תהליך לאישה הספציפית.

לחכמים: עקרונית אפשר להשקות שתי סוטות כאחת אלא שישנו חושש שמא יהא לבה גס בחבירתה. החשש הוא מפני עיוות דין אמת.

4. מיעוט במים

רבי יהודה ממעט בכמות המים:

"היה מביא פיילי של חרס חדשה ונותן לתוכה חצי לוג מים מן הכיור **רבי יהודה אומר רביעית כשם שממעט בכתב כך ממעט במים**".
(סוטה פרק ב משנה ב)

5. מיעוט בכתב

רבי יהודה ממעט במה שצריך לכתוב:

"בא לו לכתוב את המגילה מאיזה מקום הוא כותב (שם) מאם לא שכב איש וגו' ואת כי שטית תחת אישך ואינו כותב והשביע הכהן את האשה וכותב יתן ה' אותך לאלה ולשבועה ובאו המים המאריים האלה במעיד לצבות בטן ולנפיל ירך ואינו כותב ואמרה האשה אמן אמן רבי יוסי אומר לא היה מפסיק **רבי יהודה אומר כל עצמו אינו כותב אלא יתן ה' אותך לאלה ולשבועה וגו' ובאו המים המאריים האלה במעיד וגו' ואינו כותב ואמרה האשה אמן אמן**".
(משנה פרק ב משנה ג)

³ היה ניתן להסביר שנחלקו בשאלה זו: איך להתייחס למצב הביניים הזה של "ספק זינתה"? האם הספק נוטה לקולא או נוטה לחומרא. האם "עשו ספק כודאיי"? מצד אחד היא עוד לא שתתה את המים, אך מצד שני יש כבר "רגלים לדבר".

⁴ תוספות (דף ח עמוד א ד"ה אם היה) מסביר, שגם לרבי יהודה יש גזירת הכתוב לגלות את לבה, אולם מבטלים זאת בישוב ואל תעשה'.

שאלת יסוד במסכת סוטה: חריזת רבי יהודה

פורטל הדף היומי למסכת סוטה

הרב יונתן קירש

רבי יהודה ממעט בכל הפסוקים הנוגעים לכתיבת המגילה.⁵

לפי הפשט, המחלוקת זה איך ללמוד את הפסוקים. ניתן גם להבין שמיעוט/ריבוי הכתב ומיעוט/ריבוי המים תלויים זה בזה, כך משמע מהלשון "כשם ש... כך..."⁶.
אולם ניתן לחרוז נקודה זו עם מה שראינו לעיל.

הסבר "לשיטתו":

המחלוקת היא כיצד לראות את המצב הזה של הספק. האם זה נוטה לקולא או נוטה לחומרא.
רבי יהודה: המגמה היא לקולא, כאשר נקודת המוצא היא לעשות את ה"מינימום הנדרש".
חכמים: המגמה היא לחומרא, כי "רגלים לדבר". ממילא צריך למצות את התהליך עד הסוף.

6. אין האישה שותה ושונה

לרבנן אישה שותה ושונה (שותה פעם נוספת), ולרבי יהודה אין האישה שותה ושונה:

"תנו רבנן: זאת תורת הקנאות - מלמד, שהאשה שותה ושונה; **רבי יהודה אומר: זאת - שאין האשה שותה ושונה**. אמר ר' יהודה: מעשה והעיד לפנינו נחוניא חופר שיחין, שהאשה שותה ושונה, וקיבלנו עדותו בשני אנשים, אבל לא באיש אחד; וחכ"א: אין האשה שותה ושונה, בין באיש אחד בין בב' אנשים.
(סוטה דף יח עמוד ב)

רש"י על דברי הגמרא מבאר את סברת רבי יהודה:

"ורבי יהודה - סבירא ליה וכו' דאחר שריבה הכתוב ומיעט ולא פירש מה ריבה ומה מיעט על כרחך לא מסרן הכתוב אלא לחכמים לפרש לך לפי חכמתם מה ריבה ומה מיעט ומסתברא דריבויא אשני אנשים קאי ואפילו בבעל אחד ולא אשני בועלים ובעל אחד כיון דקינא לה כבר ונמצאת נקיה נראה הדבר שאדם קנטרן הוא ומתכוין להקניטה הילכך לא שנא מחשד ראשון ולא שנא מאחר".
(רש"י, דף יט עמוד א, ד"ה "ורבי יהודה")

הסבר לשיטתו:

נחלקו איך לקרוא את פרשת סוטה:
לרבי יהודה: זו פרשה "פרטית-אישית" שבין הבעל (הזה!) לאשתו, המיועד לשימוש "חד פעמי".
לכן אין האישה שותה ושונה, ואם נמצאה נקייה פעם אחת, הרי שהבעל נתפס כקנטרן המתכוין להקניטה.
לחכמים: זו פרשה "כללית-אובייקטיבית" שבדקים אם היה זנות או לא.

סיכום

לאחר שקישרנו בין המחלוקות השונות של רבי יהודה וחכמים, ניתן להסיק שיש כאן מחלוקת מה נתחדש בפרשת סוטה:
מצד אחד, אפשר לראות את פרשת סוטה כפרשה "פרטית-סובייקטיבית" שביניהם. הבעל נאמן ללוות אותה בדרך, לא מגלים את לבה ושערה, לא משקים שתי סוטות כאחת, ממעטים בשיעור המים ובכתב ואין האישה שותה ושונה.
מצד שני, אפשר לראות את פרשת סוטה כפרשה "משפטית-אובייקטיבית" השייכת לציבור הכללי. שני תלמידי חכמים ילוו אותה, מגלים את לבה ושערה, משקים שתי סוטות כאחת (עקרונית), מרבים בשיעור המים והכתב והאישה כן שותה ושונה.⁷

⁵ סוטה דף יז עמוד א: "ורבי יהודה, כולהו במיעוטי דריש להו, אלות - אלות ממש, האלות - למעוטי קללות הבאות מחמת ברכות אלה - למעוטי קללות שבמשנה תורה, האלה - למעוטי צוואות וקבלות".

⁶ ראה בתוספות יום טוב (סוטה פרק ב, ד"ה "חצי לוג"): חצי לוג - הלכתא גמירי לה. כ"פ רש"י בפרק שתי מדות במנחות דף פ"ח וצ"ל דהכי גמירי לה שצריך מים למחוק הכתב יפה יפה בקלות. ולפיכך רבי יהודה שממעט בכתב ממעט במים.

⁷ זוהי שאלה מרכזית במסכת סוטה שנוגעת לסוגיות נוספות, כגון: האם יש מצוה/איסור/רשות לקנא. האם בעל יכול למחול על קינויו. עד כמה יש לפרוצדורה זו דינים של משפט רגיל או שמא יש כאן גדרים שונים ויוצאי דופן. עד כמה המטרה היא לחשוף את האמת ועד כמה המטרה היא להשכין שלום, משל לזוג שמגיע לטיפול זוגי שה'אמת האובייקטיבית' לא תמיד העיקר בטיפול.